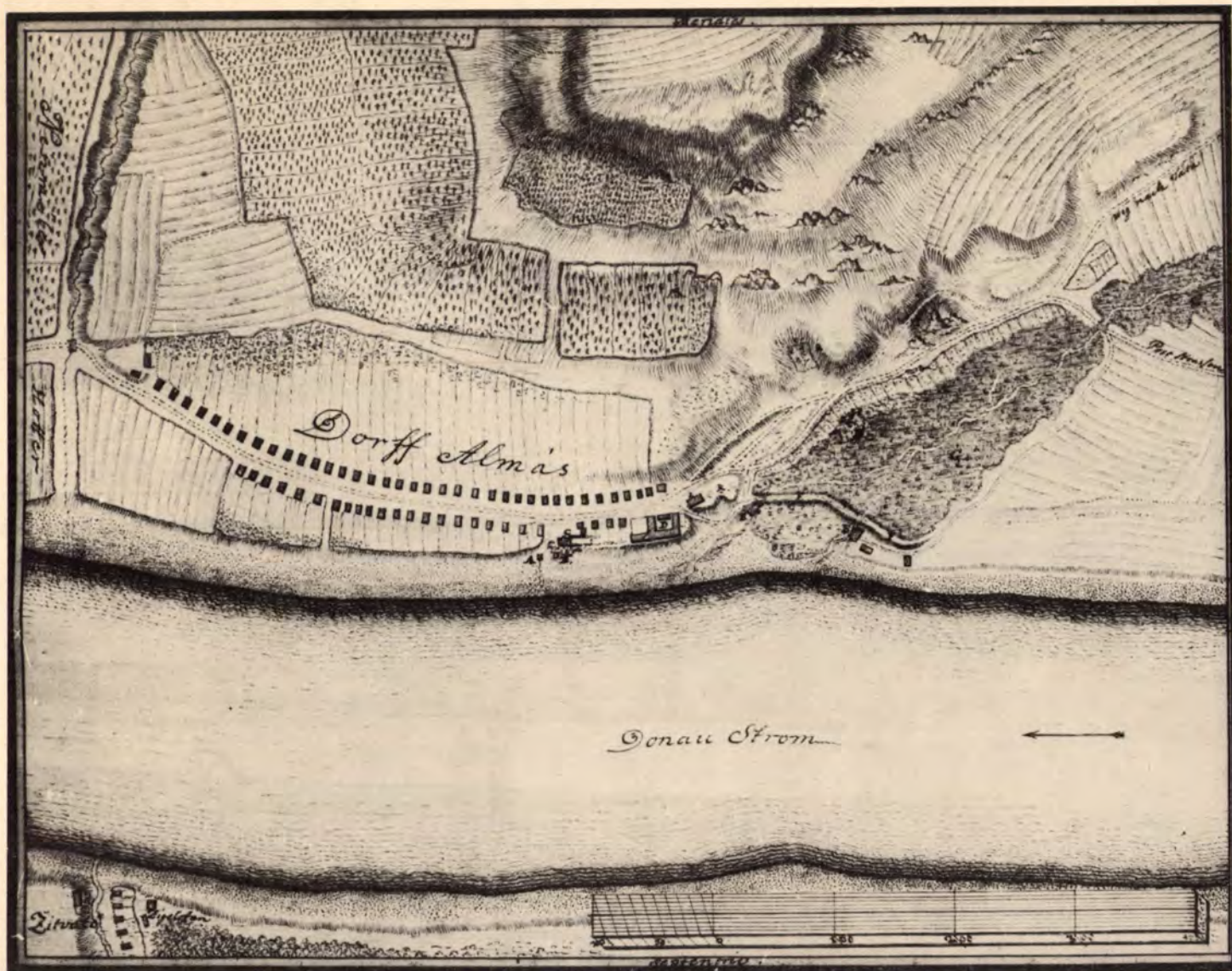

1981

MIKOVONY SÁMUEL EME ISMERETLEN MUNKÁJÁVAL KÍVÁN SIKERES ÚJ ESZTENDŐT A

A TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE TAGJÁNAK

TIT TERMÉSZETTUDOMÁNYI STUDIO
TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE VEZETŐSÉGE

A tatai uradalom és a királyi kamara szolgálatában végzett munkája során éppen 235 éve bukkant rá Mikoviny Sámuel /1700-1750/ földmérőmérnök Almás /Almásneszmély/ falucska római fürdőjének romjaira és a szomszédságában fakadó kénes melegvizekre. Bár feladatán kívül esett, mégis vette a fáradtságot, megvizsgálta és pontosan felmérte a helyszínt, kikérdezte az idős lakókat, majd tapasztalatait és javaslatait írásba foglalva a térképpel együtt megküldte a Magyar Kamarának.

Az ország első részletes térképezésén munkálkodó "Magyar Ingenieur", az elismert út- és vízépítő mérnök a selmeci bányatisztképző intézet jeles tanára, a Porosz Királyi Tudományos Társaság tagja, az Udvari Kamara magas tisztségű főmérnöke ezzel a kevésbé látványos, de az utókor szemében nagyrabecsült cselekedetével is tanújelét adta annak, hogy szívén viselte veszendő természeti kincseink hasznosításának és pusztuló műemlékeink megóvásának nemes ügyét.

Először 1727-ben Eszterházy József gróf hívására jött a vidékre. Felmérte a tatai várat 20 aranyért, majd 1730 körül az Öregtő keresztgátját tervezte meg. A királynő 1744-ben az országhatár műszaki védelmére rendelte ki, ezt követően Eszterházy főparancsnoksága alatt a magyar nemesi felkelő sereg hadmérnök őrnagyaként vett részt a sziléziai hadjáratban. 1746-ban a Tata, Almás és Szőny közötti elvadult mocsaras terület felmérésére és lecsapolására kapott megbízást. A Duna felé kiterjedő kincstári földek rendezése kapcsán ismét dolgozott a tatai Eszterházy-uradalomban. Nagy tisztelője lett Fellner Jakab építész, aki később terveinek megvalósítását folytatta. Mikoviny lecsapolási tervét hamar elkészítette, azt az Udvari Kamara elfogadta és Őfelsége jóváhagyásával 1747 február 7-én az építési összeget is kiutalta. A munka elvégzésére a Magyar Kamara kikérte Mikovinyt az udvari Kamarától. Áprilisban már megkezdődhetett az 5053 öl hosszú almási csatorna ásása. E csatornát nevezik Mikoviny-árokknak.

Mikoviny a felmérés során lovon járta be a határt, az Udvari Kamara elnöke Königsegg gróf maga utalt ki számára két lovat, a szükséges szénával és zabbal! Rátalált Brigetio akkor még jól látható romjaira és a Tatáról hozzá vezető aqueductus maradványaira. Megóvásuk érdekében ezekről szakszerű leírást és helyszínrajzot küldött mindkét Kamarának. A munka végefelé talált rá Almáson a református templomnál, a római fürdő maradványaira, amelynek rozoga faalkotmányában testi fogyatékosok, betegek fürdőztek gyógyulásuk reményében. Vizsgálgatta a három öl oldalhosszúságú fürdőt, a háromszoros négyzetalakú padokat, a két lábnyi, habarcsos téglafalakat. A másfélezer évesnek vélt fürdő közelében kisebb romok közepette egy pompás épület alapfalaira bukkant, árkában pedig néhány római érmét talált. Talán ennek falai között kötötték meg 1600-ban a zsitvatoroki békét. Hideg télidőben fogadta a malomgát /római töltés?/ feletti mocsárból feltörő gőzfelhők megkapó látványa. Ezeket a melegvizeket közegészségügyi szempontból tartotta hasznosnak, és a régi fürdő rekonstrukciója mellett főképpen e kénes melegforrások hasznosítását vélte fontosnak. /1764-ben Torkos János Justus írt az almási gyógyvízről./

Térképén látjuk a falu házait, művelt kertjeit, szőlőit, a szántókat, réteket, mészkő-márvány sziklákat, utakat, a postautat és hidakat, a nagy vendégfogadót, a kőfaragóházat, két malmot, ezek egyikét a török adta a falunak. A Duna túlsó partján Žitvatő látszik. A térkép 40x27 cm nagyságú /kb. 1:5880 méretarányú/ részletes és hiteles ábrázolás. Az Országos Levéltárban található az öt oldalnyi felterjesztés mellékleteként. Tanulságos a szöveg olvasása is. Kitűnik, hogy Mikoviny meglehetősen hibásan írt németül, olykor latin kifejezéseket használt. A jelentést 1746-ban írta. Térképe sem lehet későbbi, de 1745 előtti sem, mert hadmérnök őrnagyként /Ing. Obrst. Wacht. M./ szignálta.

Mi ezúton, 1981.decemberében fellebbentettük a feledés fátyolát. Örömmel tisztelnénk almási emléktáblájánál is.

HP.

A VELENCEI-TÓ EME ISMERETLEN TÉRKÉPÉVEL KÍVÁN SIKERES ÚJ ESZTENDŐT A

A TÉRKÉPBARTÁOK KÖRE TAGJÁNAK

TIT TERMÉSZETTUDOMÁNYI STÚDIÓ
TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE VEZETŐSÉGE

Pestis idő tájban – 1740 körül – a Tó 5–6-esztendő alatt teljesen kiszáradt és 28 évig szárazon maradt – tanusította nemes Szalay Márton 81 éves református helybéli lakos 1792. október 21-én a hatóság előtt. Vörös hátú nagy fű termett helyén, igen bőséges széna takarítást tettek benna a Tó Biztosok; a Hosszú-tisztáson túl pedig sár kerék füvet kaszáltak nyilas-számára. Egy tavaszon a Tó Fenékben igen sok sáska mutogatta magát – emlékezett Törzsök Mihály 81 éves református parti lakos –, úgyhogy amikor székérel jártak benne, szinte ropogott a kerék alatt a sáska és tojása. A Nemes Vármegye égette és ekékkel is felforgatatta. Gergényi Pál 80 éves református parti lakos kétökrű szekerével hozta a szalmát az égetéshez. Két kávas kútra akadtak a Tó Fenékben, amelyről az öreg sukorói emberek úgy tudták, hogy az előtti harminc esztendővel már ki lett volna egyszer száradva az egész Tó Fenék, s hogy akkor ásták a velenceiek, mert sehol itt jó ivóvizük nem volt. Ezekből éltek akik a Tó Fenékben kaszáltak.

A gazdag kaszálók, – a korabeli üzemanyag – a széna termelése megmozgatta a birtokosok és főképpen a vizek, mocsarak szabályozásán munkálkodó mérnökök fantáziáját. Előbb Krieger Sámuel geometra képzelte a hullámzó Balatonba ringó búzamezőt. Két év-tized múltán pedig Fejér megye rendszeresített esküdt földmérője Chiapo Benjamin álmódott a Velencei-tó medencéjébe zöldelő rétet, termékeny kaszálót.

Chiapo 1790-91-ben felmérte a tavat, és lefolyásának útját egészen Sárkeresztúrig. Kéziratban színes térképének a tavat ábrázoló részét látjuk magunk előtt. Eredetije 1:14400 méretarányú, északnyugati tájolású. A vizeket szép kékekkel, a növényzetet zölddel, a domborzatot szürkével, a helységeket, épületeket és a parti fövenyt pirossal rajzolta. Az ábrázolás tárgya a vízrajz, erre fordított nagyobb gondot. Velentze, Gárdon, Pákozdi, Sukoró és Nadap jelölésében csak a templom rajza kiemelt. Gárdonyban és Dinnyésen nagy épületeket, Agárdon vendégfogadót, Pákozdi felett halászkunyhót ábrázolt. A parton kívül jelölte a vízjárta sávot, a tóban elhatárolta a nyílt vizet a nádastól. Három vonalon vízmélység-adatokat írt; ezek szerint Velencénél 5 láb és 6 vonal (1,58 m), Gárdony irányában 4 láb (1,26 m), Pákozdi vonalában pedig 4 láb és 6 hüvelyk (1,42 m) a legnagyobb vízmélység. Valószínűleg ez a legrégebbi vízmélységmérés a tavon. A tavat tápláló vizeket nagy gondal ábrázolta. Kisvelencénél torkolt a Pázmándi-forrás (Bágyom-ér), halastó van mellette; közelében pedig talán a Kőkúti-forrás látható. Sukorótól folyik a Fűzesi (Fűzfa?) forrás, Pákozdi alatt fakad a Szőlők allyai és a Göböl-forrás. A pákozdi malomtól pedig a gróf Lamberg-féle új ásott árokban (Alveus novus Aquae Pátkaiensis) a Csalai-vagy Pátkai-víz (a mai Császárvíz) csapott be a Tóba. A tó maival megegyező kifolyását két hatalmas nyíl hangsúlyozza.

A térkép tulajdonképpen a több változatban megrajzolt vízszabályozási tervezet I.

lapja, alaptérképe. Címrajzán az egyik oldalon a tó istenét látjuk a nádasban kezében szigonnyal, középen a kis puttó körzővel a tervezést személyesíti meg, a másik oldalon pedig a termékeny tómedert illusztrálta a mérnök, szénaboglyákkal, villával, gereblyével és ökrökkel.

A kisebb tervlapokon, az északi parton 5080 öl, a délin 5910 öl hosszú csatornát tervezett Chiapo, ezekben kívánta elvezetni a külső vizeket, mielőtt azok elérték volna a tavat; középen 1930 öl hosszú, a tómederbe ásandó zúgót (szárítócsatornát) jelölt, amelyben a tó el nem párolgó vizét csapolta volna le.

A tervhez kora egyik legnevesebb szakemberének, Balla Antal hidraulának, Pest megye földmérőjének írásbeli ajánlását mellékelte Chiapo. Terve nem kis felbuzdulást keltett. A sok-sok hozzászólás között talán Tumler Henrik veszprémi hidraulika magyar nyelvű szakvéleménye a leginkább figyelemre méltó.

Tumler az – ezen nagyságához képes haszontalan – Velencei Tónak Tkts Nemes Fehér Vármegyei Intsennér Ur által projectált ki száraztatása eránt írott szakvéleményében kellő óvatossággal fogalmaz. Kétségre vonja a napsugarak 304 napra ütemezett kigőzölgtető hatását és a partmenti vízelvezető árkokkal kapcsolatban felveti a fenékforrások lehetőségét. Minthogy pedig „más az Nemes Magyar Haza efféle módját a' többi kiszáraztatásának mindeddig nem látta, annál pedig nints bizonyosabb, hogy a Mathematicus könyvekben bé iktatott külömbféle munkák módjának első próbáját, gyakortala haszontalan kölcségekkel és tetemes károkkal költetett tapasztalnia a Magyar Hazának ... azért ha ugyan tsak ki költetik száraztatni a' Velencei Tónak, vitessen az végre oly methodussal, a' mely a Nemes Magyar Hazánál mind ismértes, mind pedig haszonnal tapasztaltatott is; mert nem egy könnyen lehet egy oly Inselérre találni, a' kinek annyi értékű vagyona légyen, hogy ezen teendő új próbának elegendő cautiót tehessen...”

De ami a legfontosabb – „arra való nézve, hogy a' Földes Uraságok a' ki száraztatás után történhető gyűlölséges pörlekedéstől mentek lehessenek” – szükségesnek tartotta, hogy a levezetett vizeket az alsó részek birtokosai előre elosszák, a költségeket ennek arányában megosszák. És valóban, a terv ezen bukott meg. Ugyanis a földes uraságok a hasznos és okos tervet magukévá tették, és építő hozzászólásaikkal mind mélyebben kezdtek vele foglalkozni ...

A döntést persze nem hamarkodták el. A tavat pedig szép lassan birtokukba vették a víz szerelmesei, a fürdőzők, a horgászok, a hétvégi pihenők társadalma. A tervezet, a tó iialósi ítéletének dokumentuma ezalatt az Országos Levéltár legmélyére került – és szinte teljesen feledésbe merült. A térkép is már csak emlékkép számunkra, a kedves üdülőtáj 191 évvel korábbi kinézetének hiteles földrajza. HP

1984 ?

A TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE TAGJÁNAK

**VISEGRÁD KÖRNYÉKÉNEK EME
TÖBB MINT 200 ÉVES TÉRKÉPÉVEL
KÍVÁN BOLDOG, EREDMÉNYES
ÚJ ESZTENDŐT**

A TIT TERMÉSZETTUDOMÁNYI STÚDIÓ
TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE
VEZETŐSÉGE

11
S

Vinea

Vinea

Alod. Drak.

Alod. Domialis

Vinea

Oppidum Vissegradi

Canabeca

Mons. Sakate-Hegy
Prata Glenorum

Darusus

M. Gy. hegy

M. Sos. To.

M. Oreg. Paphegy

Kovacs

M. Halyoghegy

M. Solymom - Kő

M. Kút

TERREUM SIEN T. L. S.

R
A
R
E
N
U
M
B
O
F
D
A
R
E
M

Delinavit Michael Reger, Regis Curator
sculp. J. H. Schmitt, Curator

A VISEGRÁDI KORONAUADALOM ELSŐ RÉSZLETES TÉRKÉPE

A sűrű múltú hegyek három évszázada szabadultak fel a török uralma alól. Visegrád várának falai még állottak, sőt a várat akkori parancsnoka: Marsigli gróf hadmérnök-alezredes éppen 300 éve védte meg sikeresen a visszaözönlő török ostromától.

Lipót császár ezt a várat is szétrobbantatta, majd a visegrádi és nagymarosi koronaadalommal együtt jogtalanul Starhemberg grófnak adományozta.

A térkép Starhemberg halála (1767) körül készülhetett, Mária Teréziának a magyarországi kamarai birtokok felmérését, térképezését elrendelő 1763. február 1-én kiadott királyi határozata alapján. Méretaránya 1 : 7200, a lap teljes nagysága 142 × 205 cm. Az Országos Levéltárban (S 11.207.a) található.

A szinte ismeretlen ábrázoláson látjuk a két mezőváros gondosan megrajzolt házait, utcáit, kertjeit; a főbb utakat, a Duna partját kísérő hajóvontató utat, a vizeket, a domborzatot és a növényzetet. Visegrádnál még a régi út vezet át a hegyoldalon, a Salamon-toronynál. A városban az 1787-ben iskolává átalakított régi (Árpád-kori) plébániatemplomot (Rév utca 2.), valamint a visszafoglalás emlékére emelt Mária-kápolnát látjuk, az új templom még nem épült fel. A Kálvária-kápolna helyén is csak hármaskereszt áll. Két, hosszú malomárokka kiépített vízimalom üzemel; egyik a Szent Lászlói Patak, a másik a Lepencz Pataka vagyis Bánya-Völgy torkolata (az új fürdő) közelében. A Kis-Villám alatt kőbánya van, a Mátyás-forrást Csurgó névvel jelöli. Az Apáth-Kút hegy oldalán bugyogó forrást ábrázol Apáth-Kút névvel (itt építmény nyomai találhatóak a helyszínen). A Fekete-Hegy és (Kis-)Villám, a túloldalon pedig a Spiczberg lejtőin szőlőt, az Istóka-Völgy oldalán pedig elhagyott szőlőt jelöl.

Nagymaros ősi templomát kőfal keríti. Áll a Szent Rókus kápolna, az 1773-ban épült kálvária helyén azonban csak kereszt látható. A Duna partján a Kismarosi-szigetnél valószínűleg római romot ábrázol.

Szép magyar neveket olvashatunk a lapon: Halyagos, Sólyom-Kő, Kövecses-Bércz, Hoszszú-Hegy, Öreg Paphegy, Kiss-Paphegy, Disznó-hegy, Új-hegy, Szén-égető, Vas-ka, Mély-árok; a túlsó oldalon pedig: Sz. Mihály völgye, Közép-völgy, Első-Kökény.

A térkép megalkotója, Karpe Mihály felesküdt magyarországi és királyi-kamarai rendszeres földmérő tehát magyar térképet hagyott ránk, lévén ő is magyar nemes. Családja 1647-ben kapott magyar nemességet és címet. Ő maga alig ismert, 1725 körül születhetett, kisebb megbízások után 1757-ben kamarai földmérő lett, tulajdonképpen a magyar kamarának első állandó geometrája. Országszerte készített többtucatnyi kéziratot térképe maradt fenn. Öregségére és betegségére való tekintettel 1784-ben nyugdíjazták. Talán az ő fia az a Karpe János, aki 1752-ben Holicson született, és a szenci Collegium Oeconomicumban sajátította el a földmérés ismereteit.

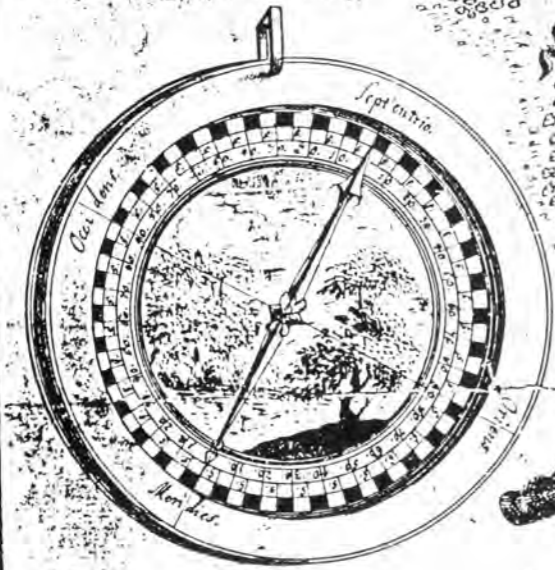
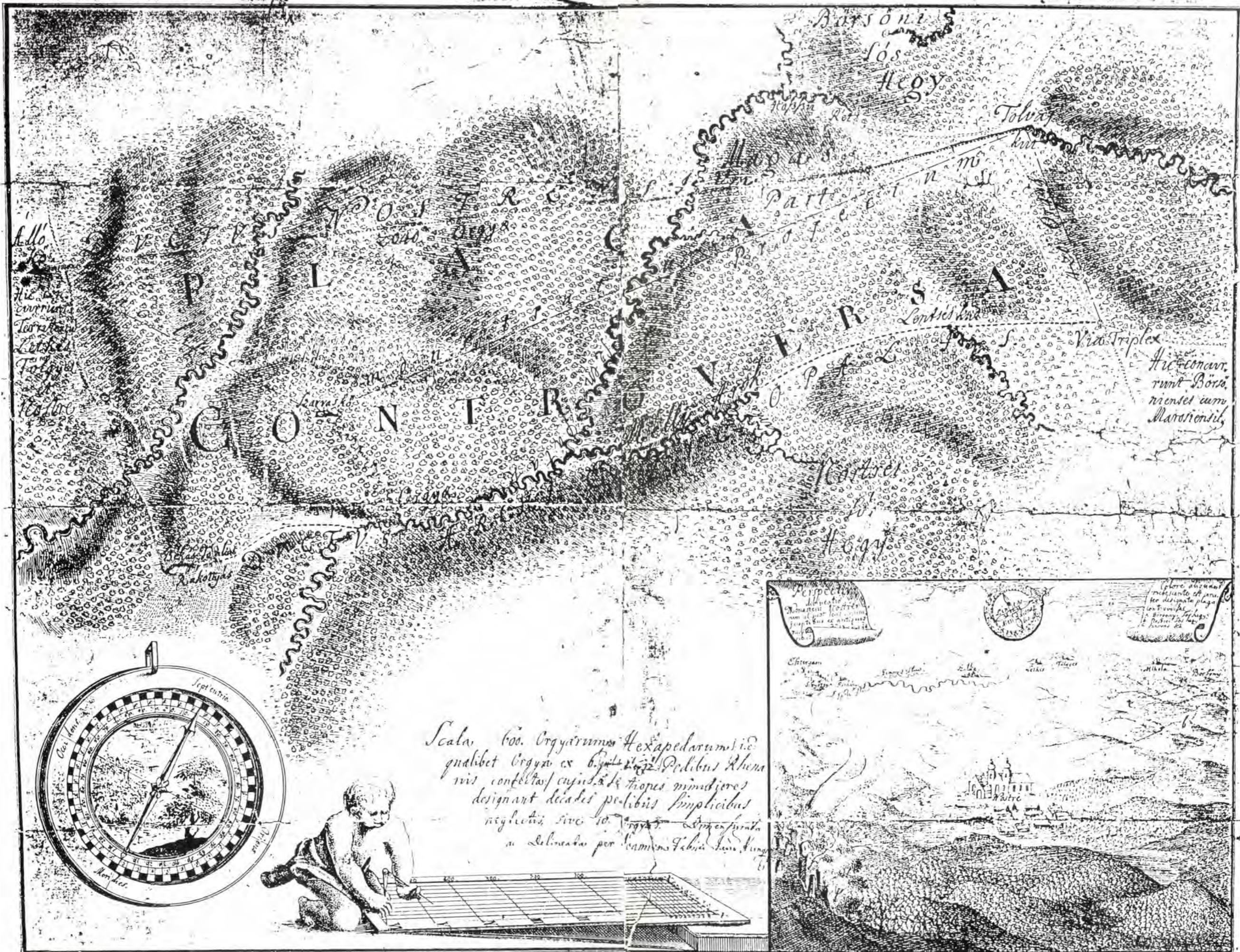
Számunkra Karpe Mihálynak éppen ez a most bemutatott térképe a legértékesebb és legbecselesebb, már csak Visegrád várának három százada történet nevezetes eseményeit illetően is.

A TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE TAGJÁNAK

MÁRIANOSZTRA HATÁRÁNAK KÉT ÉS FÉL ÉVSZÁZADOS TÉRKÉPÉVEL
KÍVÁN BOLDOG, EREDMÉNYES ÚJ ESZTENDŐT

A TIT TERMÉSZETTUDOMÁNYI STÚDIÓ
TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE
VEZETŐSÉGE
1989.

Scala 600. Organum Hexapedarum i.e.
 qualibet Organum ex 6. Pedibus Rhena
 nis confectus, cuius 6. Tropes minutiores
 designant decades pedibus simplicibus
 neglectis, sive 10. Organum. Delincentia
 a. Delincentia per Summum Fabrum hunc hunc

Clastrum
 Nastro

MÁRIANOSZTRA KÖRNYÉKE 1732 TÁJÁN

A török uralom után életrekelt az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok közössége is. Nosztrai rendházuk romjaiból épült újjá, amihez Eszterházy György prímás 17 000 forintos alapítvánnyal járult hozzá. Mindemellett a pálosok és a szomszédos érsekség birtokai között húzódó vitás terület rendezéséről nem lehetett lemondani. Az esztergomi érsekség mérnöke tehát elvégezte a felmérést, és elkészítette az itt bemutatott kéziratos térképet.

A vitás térség (Plaga Controversa) a Börsoni Sós Hegy és a Nostrei Sós Hegy közt fekszik. Négy oldalának adatát öbön felírva találjuk. A pálosok a felső, az érsekség az alsó határvonalig terjedő területet igényelték, középen húzódik a megegyezésre előjegyzett határ (Hac linea monstratur Projectum). Bal oldalt az Álló-kő hármas halmánál fut össze Letkés, Tölgyes és Nosztra, a jobb oldali hármas útkereszteződésnél pedig Börzsöny és Maros határa. A terepi azonosítást segítik a megnevezések: Szén Patak (Bezina), Mély Árok, Czigány árka, Lentsés kut, Tolvaj kut, Hosszu Rét, Békás Tó alias Rakottyás, középen pedig Szarvas Kő. Eredeti magyar nevek. A hegyeket felülnézeti lejtővonalkázás (csíkozás), az erdőt lombrajz jelöli.

„Való, hogy a falun fellül a Szőlő hegyek órrózattyán egy szép régi Templomotska vagyon, melnek Tornya az egész kő-falai mind faragott 4. szegletű termés kőből vagyon, mellett Szent Istvány Templomának hívnak, a mint-is az Isteni Szolgálot ugyan ezenn az Napon itten tartatik” – írta a mérnök az érsekség jószágairól összeállított topo-geográfiai munkájában. A román stílusú szép templom képét a lap felső, a pálos kolostor alaprajzát az alsó szegélyére rajzolta fel. A terület fekvését nem áttekintő-vázlaton, hanem látképen mutatta be. Balra alul a visegrádi romokat, felül Esztergomot és Szentgyörgyöt jelölte meg a Dunánál, jobbra az Ipoly mellett sorakoznak: Szalka, Letkés, Tölgyes, Mikola, Börzsöny. Középpütt Nosztra (neve csak később lett Márianosztra!) képe kéttornyú templomával, újjáépített kolostorával és a falu házaival. A vitás területet jobbra fent a-b-c- betűk jelölik, magyarázatuk feljebb olvasható. A hegyes-erdős terep felmérésében nélkülözhetetlen tájoló képét is megrajzolta a mérnök, rajta a térkép mágneses tájolás is látható. Mellette kis puttó méricskél a hatlábos rajnai ölemben szerkesztett tizedes aránymértéken. Itt áll a felmérő és rajzoló neve: Joannes Fabricius Jauriensis Hung. . . (Győri Kovács János magyar matematikus).

Fabricius-Kovács János földmérőmérnök nemesember volt. Mikovinyval kezdte praxisát. Nevét Bécsben is ismerték. Már 1730-ban belépett az esztergomi érsekség szolgálatába, de mindvégig vállalt más munkákat. Rézmetszőként is működött. 1737-ben Pozsony vármegye mérnöke lett Mikoviny helyében. A különféle uradalmak és a kamara megbízásából sok helyen végzett felmérést. A Batthyányak dunántúli (körmendi, veszprémi) uradalmaiban ő vette először a földeket egyazon mértékre, mérnöki módra. 1763-ban a Magyar Kamara szolgálatába állt, és Bácskában a telepítés-tervezésben tevékenkedett, amiért Mária Terézia királynő legmagasabb elismerését érdemelte ki. Bél Mátyás művében megjelent Moson megyei térképe, de bedolgozott Mikoviny megyelapjaiba is. Egyik térképén megörökítette a híres Drégelyvár romjának képét, és kis versikét írt mellé:

*Erős kő-falaknak félelmes oszlása,
Szép híres Vároknak szörnyű pusztulása,
Előnkben terjesztik hogy testünk romlása
idejével léssen változó folyása.*

Mintegy félszáz kéziratos térképe került elő a különböző levéltárakból (Budapest, Szekszárd, Veszprém, Esztergom stb.). Szinte mind úrbéri felméréssel készült, jobbágynévsorokkal, táblázatokkal. Ezek a gazdálkodás céljait, a mezőgazdaság fejlesztését szolgálták. Özvegyét és négy árváját 1764 tavaszán hagyta itt. Nem az egyetlen magyar földmérő, akinek életrajza súlyos adósságunk. Az eredeti felmérések korának legnagyobbjai között, mint a legelső tisztán magyar nyelvű térképek készítőjét tartjuk számon.

A TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE TAGJÁNAK

**HUSZT VÁRÁNAK 1779. ÉVI TÉRKÉPÉVEL
KÍVÁN BOLDOG, EREDMÉNYES ÚJ ESZTENDŐT**

**A TIT STÚDIÓ
TÉRKÉPBARÁTOK KÖRE
VEZETŐSÉGE
1990.**

VELCHER DIE SITUATION DER
Kaiserlichen Königlich ermahlen von dem
K. K. Militär an das K. K. Camerali übernehemen Festung
Muszt mit denen da zu gehörigen Gründen bestimet.

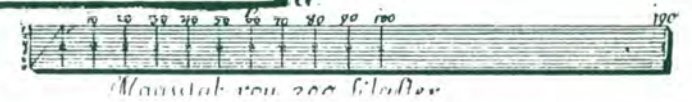
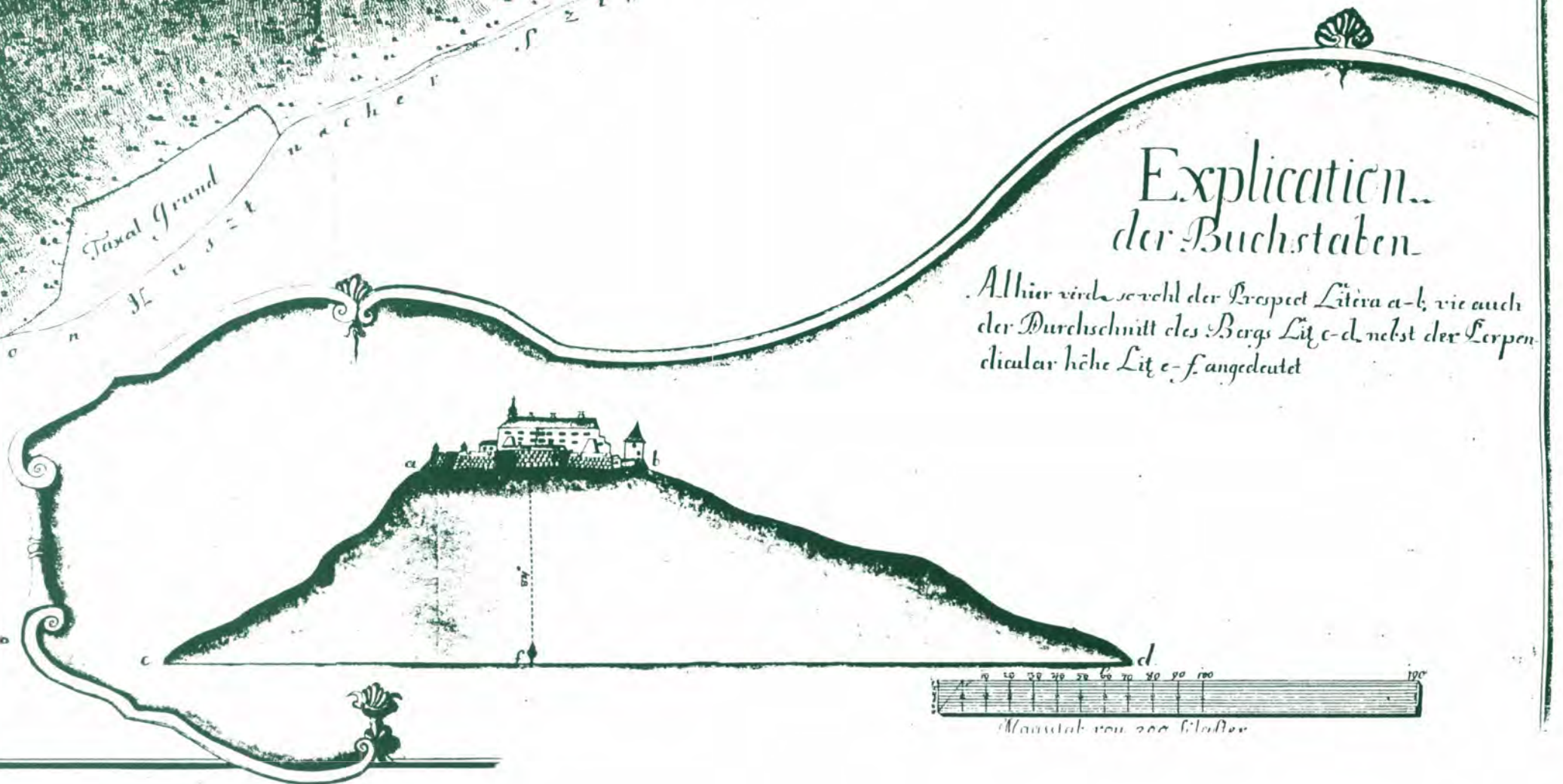

Erklärung deren Zeichen

- Der Valterianische Garten und Acker
- Der Weg
- Der Berg
- Das Haupt einfarth's Thor
- Die sogenannte finstere Caserne
- Officier's Caserne
- Casematirte Caserne
- Obertior
- Proviand haus und altes Pulver Magazin
- Casamaten zur einer Mehl leg Stad zu adaptiren
- Alt zu Casiren angelegene Caserne
- Kirchen
- Rudera eines Calvinischen Beth-haus
- Stellung des Comendanten

Explication
der Buchstaben

Alhier wird sowohl der Prospect Littra a-b, wie auch
der Durchschnitt des Bergs Lit e-d, nebst der Perpen-
dicular höhe Lit e-f. angedeutet

HUSZT VÁRA 1779.TÁJÁN

*Bús dűledékeiden, Husztnak romvára, megállék;
Csend vala, felleg alól szállt fel az éjjeli hold.
Szél kele most, mint sír szele kél; s a csarnok elontott
Oszlopl közt lebegő rémalak inte felém.
És mond: Honfi, mit ér epedő kebel e romok ormán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövőendővel komolyan vess össze jelenkort:
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!*

(Kölcsey Ferenc Huszt c. verse)

Huszt vára a Tisza és a Nagyág összefolyásánál, majd 200 méter magas hegyen épült az 1320-as években. Máramaros vármegye kapujában fő védelmi és igazgatási szerepet játszott, majd Erdély egyik kulcshelye volt, mígnem szerepkörét Máramarossziget vette át. Nevét a játékos kedvű utódok a királyi várbirtok tagjainak (Visk, Técső, Hosszúmező, Sziget) kezdőbetűiben vélték fellelmezni. Volt a vár Beatrixé, pusztították a tatárok (1594), közösen a törökkel is (1661-1662). Bethlen Gábor oly erős várrá építette ki - írta a szemtanú Evlla Cselebi -, hogy ki éjnek idején meglátja, az ajka is remeg. A Rákóczi-szabadságharc idején a kurucok főerőssége volt.

Legújabb ismereteink szerint (Deschmann A.: Kárpátalja műemlékei. 1990.) a vár 1766-ban villámcsapás folytán lángok martaléka lett, és ezek után már nem is építették fel, az idő és a romboló kezek folyamatosan pusztítják.

Térképünk meglepetésül szolgál: meghosszabbítja a vár történetét és bemutatja a hajdani vár mindaddig ismeretlen, egyetlen hiteles látképét!

A felmérés és a rajz ugyanis 1779 tavaszán készült, amikor a várat a cs.k. katonaság a Kamarának átadta. A mezővárosból a Huszti-folyó fahídján át, bokrokkal benőtt oldalon vezet az út a várba. Félúton védelmi sánctérhez csatlakozik az oldal-út, feljebb temetőhalom, a déli oldalon Valter-kert és szántók találhatóak. A kertbe később szőlőt ültettek, de abban csak egres termett. Délről a hosszú bolthajtásos főkapun lehetett bejutni az alsóvárba. Az udvaron kálvinista imaház (o) falai omladoztak, körül helyezkedtek el a kaszárnyák, kazamaták. A fellegvárba északról a felsőtoronynál épült a feljárati. Középen a löportár helyén élelmiszerszertár, a déli csücsökben (15) templom található. Az egész ábrázolás rendezett és lakott hely benyomását kelti. Joggal mondhatjuk tehát, hogy az idő és romboló kezek Mária Terézia uralma alatt még nem sokat ártottak, az enyészet a katonaság kivonulásával vette kezdetét.

A vár felmérője és a csinos színes térkép rajzolója Zallár Pál földmérő. Mint pozsonyi származású 20 éves ifjú 1766-1769 között végezte el a szenci főiskolát. Előbb gyakornokként, majd a kamara alkalmazottjaként végezte a felméréseket, rajzolta és másolta a térképeket. Kezényomát őrzi a Futtaki- uradalom, a Mokrai-erdészet, a Körösmezői-erdőség térképe, Magyarország sóforgalmazásának térképe, a Diósgyőri-fürdő építési terve, stb. Nagyon keveset tudunk életéről, munkásságáról. Pedig ezek ismerete hazánk múltjának bővebb ismeretével is járhat, amint ez Huszt várának esetében is bebizonyosodott.

Ezzel a kis térképpel (MOL S11.1115) Kárpátalja műemlékeinek múltját szeretnénk még jobban megvilágítani és térképbarátainknak a további kutatásra ösztönzést nyújtani.

A MAGYAR TÉRKÉPBARÁTOK TÁRSULATA TAGJÁNAK

**E KÉT ORVOSTÖRTÉNETI TÉRKÉPPSEL
KÍVÁNUNK BOLDOG KARÁCSONYT
ÉS SIKERES ÚJ ESZTENDŐT**

BUDAPEST, 1991. december

Professiones, more solito Prædia vero
 tali signaturæ placuit connotare

Scala Milliarum quinque leonae,
 quorum quindecim unum
 Gradum constituit

VESZTEGZÁR-TÉRKÉP AZ 1739-ES PESTISJÁRVÁNY IDEJÉBŐL

A vész futótűzként terjedt 1738-ban, két évig dühöngött, mígnem elerőtlenedett. Jöttek a királyi rendeletek, alakultak a magas Commissiók. 1738 szeptemberében az esztergomi érsek, majd Pálffy gróf elnökök, a Dunán-innen Balassa Pál gróf, a Dunántúlon Eszterházy János gróf királyi biztosok intézkedései nyomán máról-holnapra kitűzték a vesztegzár-vonalakat, az állomáshelyekre kirendelték a huszárokat és gyalogosokat, akik éjjel-nappal strázsáltak a kontumáciákban. A szigorú rendelést senki sem szeghette meg, különben "legyen az akár az egészség ótalmára kirendelt Tiszt is", halálnak azaz fel-akasztásnak halálával büntettség. Aki tilos úton járt, figyelmeztetés után nyomban agyonlövetett, teste fertőtlenítés céljából elégettetett. A felgyógyultak, karanténból kiszabadultak ruháit a határba kihordták és elégették. A Lazaretumbéli orvosok, chirurgusok és papok mellén vörös-posztóból formált kereszt jelezte az önfeláldozó szolgálatot. A kiszenvedettet Seuch-Knechtek (hullaszolgák) takarították el, az ő karjukon vörös-posztóból kivarrt SK betűk keltettek borzadályal vegyes tiszteletet. Mintegy 250 000-re tehető az áldozatok száma. Falvak sora pusztult el, Nyíregyháza pl. úgy elnéptelenedett, hogy újra kellett telepíteni.

A Felvidékről Mikoviny Sámuel rajzolt járványtérképet, amelyen feltüntette az 1739-ben pestistől fertőzött helyeket (köztük Esztergom–Visegrád–Pest-Buda és a szomszédos településeket), a teljesen lezárt és őrzött helyeket, a záróvonalakat és átjárókat. A dunántúli nagy záróvonalról is maradt fenn eredeti térkép, ezt mutatjuk be.

A záróvonal a Dunától a Dráváig majdnem légvonalban húzódik a Fúzi-tói Zúggó-kálólómalomtól Komárom megyén át, Veszprém és Fejér, továbbá Somogy és Tolna, ill. Baranya vármegyék határán Révfalluig, sőt tovább a Drávánál Légrádig. Az őrhelyek (települések, szőlőhegyek, hidak stb.) megnevezései meglepően jó magyarsággal íródtak: Csucsos-hegy, Czonczó Vize, Bakony, Fekete Ér, Hosszú Rét, Bika Kút, Hegy-háta, Száraz Imre fája, szenes Berek, Hárs Berken föllül, Négyes fa, Baglyas, Leány Temetése, Tölfa Bokor, Német Egres, Lapo Fő stb. A térkép-széli táblázat szerint az 57 sorszámozott állomáshelyen összesen 58 lovas és 129 gyalogos strázsált.

Hivatalosan a térkép 1779? évi keletű. Azonban, minthogy a felmérő és rajzoló Kovács János érseki mérnök (J. Kovács Arch. Eppalem. Mathem.) 1764 tavaszán meghalt, joggal feltételezhetjük, hogy annakelőtte akár érseke elnöksége idején – 1738-ban végezte el ezt a rendkívüli feladatát. A délre tájolt (kb. 1 : 288 000) egyszerű de nagyszerű térkép a Helytartótanács iratai közt (MOL) maradt fenn.

A járványveszély elhárítása céljából később (1755–1764-ben, ill. 1766-ban) újabb rendeletek születtek. Ennek kapcsán a dunántúli tervezett záróvonalakról is készült térkép. Az öt tervezett vonal a következő: A – hasonló az 1738-as vonalhoz. B – Kisbér körül vont kilenc mérföldes körzetben futó vonal. C – Nyergesújfalu (Rábl-völgy), Váli-völgy, Velence, Sárkeresztúr mentén. D – kissé keletre az előbbi mentén Fejér vármegyéig. E – Balassa gróf borsónyi vonalához csatlakozva Dömös, Pilis-hegység, Tök, Ercsi, Dunaföldvár és Simontornya irányában a Dráváig. A fokbeosztásos keretben megrajzolt áttekintőlap (1 : 360 000) szöveges mellékletében a vonalak mellett a tervezetthez fűzött észrevételek is olvashatók. A rajz nagyrészt a Mikoviny-Fritsch által rajzolt Fejér vármegye térképen alapul, de felismerhető rajta Kovács kézírása is. Minthogy Kovács 1763-ban kamarai szolgálatban állott, ez a tervezet is az ő munkájának mondható (MOL).

A rettenetes veszélytől az orvostudomány megszabadított bennünket. A járványtérképek kétésfél évszázad távlatából már néma dokumentummá szelídültek. Igaz, a hozzáértő kutatók számára beszédes és tanulságos adalékul szolgálhatnak – már ha kezükbe kerülnek.